

Jyrki Paaskoski

SODAN JA RAUHAN KAUPUNKI

HELSINGIN HISTORIA 1863–1939



SODAN JA RAUHAN KAUPUNKI

Jyrki Paaskoski

SODAN JA RAUHAN KAUPUNKI

HELSINGIN HISTORIA 1863–1939

DOCENDO

Tämä teos on syntynyt Helsingin kaupungin historiatoimikunnan toimeksiannosta.

© Copyright Jyrki Paaskoski & Helsingin kaupunki & Docendo Oy 2026

Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki

www.docendo.fi

Kannen kuva: Hakaniemen tori 1913, kuvaaja: Signe Brander,

Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto

Kuvatoimitus: Jyrki Paaskoski ja Panagiotis Kapellis

Ulkoasu ja taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISBN 978-952-850-763-5

Painettu EU:ssa, 2026

SISÄLLYS

MODERNISAATIO JA KRIISIT 10

”SUURESTA PIKKUKAUPUNGISTA PIENEKSI SUURKAUPUNGIKSI” 16

Väestönkasvu ja muuttoliike 17

Kasvavan kaupungin asukkaat 17 • Etappi- ja ketjumuutto 19 • Helsingin kielet 22 • Sosiaalinen rakenne 27 • Pääkaupungin venäläiset ... 28 • ... ja saksalaiset, juutalaiset ja tataarit 31 • Uudet kaupunginosat 37 • Kaupunki laajentuu pohjoiseen 44

Äyrit ja äänet 48

Kaupunkihallinnon reformi 48 • ”Kukkarovalta” 50 • Mutkikkaat listavaalit 54 • Porvaristo ja säätyvaltiopäivät 57

Teollisuus ja rakentaminen, kauppaliike ja rahoituslaitokset 61

Muutoksen megatrendit 61 • Satamat ja ulkomaankauppa 68 • Vanhat kauppiaat ja uudet liikemiehet 73

Teknisen kaupunki-infrastruktuurin rakentuminen 82

Kaasuvalossa 82 • Helsingin sähköistäminen 86 • Kunnallinen vai yksityinen sähkölaitos? 90 • Puhelin eli ”haasteleva sähkölennätin” 96 • Vossikan ja raitiovaunun kydyssä 100

Terveysten suojeleminen ja hygienian parantaminen 106

Biovalta 106 • Tavoitteeksi kuolleisuuden alentaminen 108 • Kohti ennaltaehkäisevää terveydenhuoltoa 113 • Rottasodat ja syöpäläistarkastukset 118 • Hoitoa sairaaloista, ensiapua poliklinikoilta 122 • Kaivosta vai vesijohdosta? 129 • Viemärit ja jäteveden puhdistus 137 • Elintarvikkeiden tarkastus ja kauppahallit 143

Kansalaismieli 147

Rajuilman alla 147 • Kiihkeä kielikysymys 149 • Yhdistysten kaupunki 153 • Juomalakossa 157 • Miksi wrightiläisyys ei kelvannut työmiehelle? 161 • Naisten asialla 166

Urbaanielämä 171

Sanomalehdet ja porvarillinen julkisuus 171 • Esplanadi sosiaalisen elämän näyttämönä 175 • Tivoleissa, kansanpuistoissa ja kansankirjastoissa 185 • Varietee ja elävät kuvat 190 • ”Sportti” 194 • Koulunpenkki 200 • Kodin piiri 209 • Kahvimyllyjä, primuskeittimiä ja ”tomunimijöitä” 222 • Lampun henki 225 • Kadonneen kaupungin kuvaaja 227

Laitapuolella 230

Köyhyys ja irtolaisuus 230 • Hyväntekeväisyyden muodot 234 • Kansanlastentarhat 238 • Tarkastetut naiset 243 • Huliganismi 246 • ”Sörkka” ja ”Nokka” 250 • Pahantapaiset ja turvattomat 255

Rakennettu kaupunkitila 260

Keskuspankin kivilinna ja Johanneksen kirkon kaksoistornit 260 • ”Helsinki-renessanssi” 264 • Klassismin paluu – Valtionarkisto ja Säätötaló 268 • Töölön asemakaavakilpailu 273

Suuria unelmia ja toteutuneita hankkeita 275

Kansanvallan ja kunnallisen vallan pyhätöt 275 • ”Kansalliset laitokset” – Kansallisteatteri ja Kansallismuseo 280 • Uudet temppelit – Kallion kirkko 282 • Yliopiston ja ylioppilaskunnan rakennushankkeet 284 • Matka alkaa Rautatieasemalta 288 • ”Murtokadulta” Kaisaniemeen ja Pitkällesillalle 291 • Rahan rakennukset 293 • Rezvoin kappeli 296 • Eliel Saarisen Munkkiniemi–Haaga- ja Suur-Helsinki -suunnitelmat 299

LEVOTTOMUUDEN AIKA 304

Keisariuskollisuus 305

Vaarallinen vuosi 1863 305 • Kaivopuiston taide- ja teollisuusnäyttely Balkanin kriisin varjossa 310 • Keisarin murha 317 • Helsinki valomerenä 322 • Laulu keisarin patsaalla 328 • Toiveikas kruunajaisjuhla 334

Kenraalikuvernööri Bobrikov 339

Bobrikovin nimitys 339 • Helmikuun manifesti 345 • Suuri
adressi ja Kulttuuriadressi 350 • Asevelvollisuuslaki
ja kutsuntalakot 356 • Mielenilmausten
seurauksia 360 • Kasakkamellakat 363 • Kenraalikuvernöörin
soppakomitea 370 • Diktaattorin murha 373

Suuri lakko 379

Kenraalikuvernööri Obolenskin linja 379 • Valtiopäivätyötä ja
mielenosoituksia 380 • Katuväkivaltaa ja terroria 385 • Suurlakon kolme
ensimmäistä päivää 389 • ... ja neljä viimeistä 396

Vallankumouksen toinen näytös ja uusi sortokausi 402

Mechelinin senaatti, viimeiset säätyvaltiopäivät ja poliittinen
radikalismi 402 • Viaporin kapina ja Hakaniemen torin
surmanluodit 407 • ”Stolypinin kravatti” 414 • ”Itse täytyy äänestää”
– ensimmäiset eduskuntavaalit Helsingissä 417 • Stolypinin Suomen-
politiikka 421 • Kaupunkipäivät 424

SOTA-HELSINKI 428

Maailmansodan sivunäyttämöllä 429

Unissakävelijät 429 • Pietarin turvana 430 • Sota syttyy! 438 • Nikolai
II:n tarkastusmatka 443 • Armeijan majoittaminen ja haavoittuneiden
hoito 448 • Vallityöt 453 • Tuottoisa sotateollisuus 459 • Poliittinen
aktivoituminen 466 • Jääkäriiliike vastaan santarmilaitos 470 • Työväenliike
ja maailmansota 474 • Arki ja pula 479

Vallankumousvuosi 484

Maaliskuun vallankumous ja
upseerimurhat 484 • Kaksoisvalta 493 • Helsingin
kaupungin järjestyskomitea 495 • Valtiollisten tapahtumien
polttopisteessä 500 • Bolševikkien vallankumousyritys ja eduskunnan
hajotus 507 • Mellakkaviikot 511 • Pörssitalon panttivangit 516 • ”Pikku-
Pietari” 519

Avaus umpikujaan 524

Marraskuun yleislakko – vallankumous veitsen terällä 524 • Itsenäisyysjulistus
radikalismien varjossa 531 • Tammikuun pimeydessä 533

Punainen pääkaupunki 538

Vallankumouksen keskus 538 • Vallankumous kunnallishallinnossa ja oikeudenhoidossa 541 • Helsingin punakaartin sota 545 • Punainen terrori 551 • Valkokaarti maan alla 556 • Piilopaikat 559 • Vallankumouksen arki 561 • Brest-Litovskin rauha ja Venäjän Itämeren-laivaston ”suuri jäämarssi” 565 • Saksalaiset tulevat! 572 • Käskeynhaltija Gösta Theslöf ja valkoinen terrori 581 • Vankileirien saaristo 586 • Muistamisen politiikka – kenen muistot? 590

Sisällissodan jälkeen 595

Kämpin kenraali 595 • Monarkia vai tasavalta? 599 • Vuoden 1918 tilinteko 604 • Elintarvikepula ja espanjantauti 607 • Kunnallishallinto järjestäytyy 611 • Venäläisongelma 615 • Kenraali Nikolai Judenitš, osoite Seurahuone 619 • Kuriton Helsingin suojeluskuntapiiri 626 • Tarton rauha päättää ulkopoliittisten kriisien kauden 631 • Derussifointi 633

KASVAVA SUURKAUPUNKI 638

Uusia asukkaita ja asuinalueita 639

Kasvupyrähdys 639 • Lisämaata pohjoisesta, lännestä ja idästä 642 • Suomenlinnan kiistanalainen asema 648 • Yhtenäinen kaupunkikuva 652 • Kaupunki rakentaa 657 • Esikaupunkiliitos työn alle 660

Kaksi kaupunkia 663

Kaupunginhallinnon kahtiajaot 663 • Vuoden 1927 laki kaupunkihallinnosta 666 • Suojeluskunnan on pysyttävä erillään politiikasta 668 • Sarkatakkien arki 672 • Talonpojat pääkaupungissa 677 • Helsinkiläiset Mäntsälässä 683 • Kiihkeä kielitaistelu 687 • Valtiovierailut ja ulkomaiden edustustot 693 • Pitkä valtuusto 701 • Tulot ja menot 702

Äkkirikastumisia, pirtua ja pulavuosia 704

Pörssihuuma 704 • ”Kovaa teetä” 711 • Kieltolaki kumotaan 717 • Pääkaupungin pulavuodet 722 • Laiton siirtolaisuus Neuvostoliittoon 727 • Teollisuus ja kauppaliike 1930-luvun jälkipuoliskolla 730

Kaupunkitilan maamerkit 736

Eduskuntatalo 736 • Keskuskatu 740 • Stockmannin tavarataivas 742 • Hotelli Torni ja muut pilvenpiirtäjät 746 • Kansanhengen Pantheon eli unelma Kalevalatalosta 749 • ”Pohjoismaiden suurin näyttelypalatsi” 751 • Julkiset veistokset ja muistomerkit 754

Pääkaupungin pääkonttorit 760

Punapääoman linnakkeet Sörnäisissä 760 • SOK Rautatientorilla ja Vallilassa 764 • Yleisradio Fabianinkadulla 767 • Yhdeksän kerroksen Pääpostitalo 769 • Syrjäisessä Salmisaaressa Oy Alkoholiliike Ab 773 • Yksityisen liike-elämän ytimet 774

Suurkaupungin elämänmeno 779

Jazz-vimma 779 • Bensiinin tuoksu 784 • ”Filminatsionalismi” ja elokuvan lumo 789 • Urheilun voima 794 • Kaduilla, kodeissa ja sisäpihoilla 800 • Tummentuva taivaanranta 804

KRIISIN, SODAN JA MODERNISAATION HELSINKI 810

VIITTEET 816

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS 839

HENKILÖHAKEMISTO 858

MODERNISAATIO JA KRIISIT



Vuosisadan vaihteessa Helsingin väkiluku oli kasvanut ripeästi. Kaupunki laajeni aluksi pohjoiseen, jonne syntyivät Kallion, Sörnäisten ja Vallilan kaupunginosat. Signe Branderin panoraamakuva Kallion kirkon tornista kaakkoon vuodelta 1912. Etualalla vasemmalla Viides linja ja oikealla Neljäs linja, taustalla Nihti ja Korkeasaari. Kruunuvoorenselällä ankkurissa muutamia Venäjän laivaston hävittäjiä. *Signe Brander, Helsingin kaupunginmuseo.*

Kolmen sukupolven mittainen Helsingin kaupungin vuosien 1863–1939 historia sisältää runsaasti erilaisia käännekohtia, vastakkainasetteluja, kriisejä, sotaakin. Vaikka kirjan nimi *Sodan ja rauhan kaupunki – Helsingin historia 1863–1939* viittaa vastakkainasetteluihin, siinä tarkastellaan myös muita Helsingin historian tapahtumia, ilmiöitä ja jatkuvuuksia.

Helsingin 1800-luvun jälkipuoliskon ja 1900-luvun alun modernisaatio-prosessi kulkee liikkuvana taustakuvana läpi koko tämän teoksen. Sen aikana sääty-yhteiskunnan rakenteet murtuivat ja yhteiskunta demokratisoitui, luovuttiin monista talouselämää kahlinneista säännöistä ja vapautettiin elinkeinot sekä luotiin edellytykset teollistumiselle ja kaupan kasvulle. Helsingissä nämä muutokset eivät olleet suoraviivaisia, vaan ne sisälsivät myös katkonaisia kehityskulkuja.

Modernisaatio ruokki maallistumista ja yksilöllisyyttä, pirstoi vanhoja identiteettejä ja loi uusia. Liberalismi, kapitalismi ja porvarillisen yhteiskunnan kavahtama sosialismi olivat tämän tutkimusajanjakson keskeisiä aatteita. Myös kansallisuusaate ja sen radikaalimpi muoto kansallisuuskiihko jäsensivät monien ajattelua. Modernisaation keskeinen tunnusmerkki, urbanisaatio, lähti liikkeelle hitaammin kuin monissa muissa eurooppalaisissa valtioissa, mutta Suomen kontekstissa Helsinki kasvoi nopeimmin.

Helsingin historia 1860-luvulta 1930-luvun lopulle on mosaiikkimainen. Kaupungin kasvu ei ollut lineaarinen prosessi, vaan siihen sisältyi katkoksia, umpikuijiin päättyviä sivupolkuja ja anomalioita. Modernisaation tasaisempaa kulkua edustivat Helsingin väkiluvun ja pinta-alan kasvu, kivirakennusten määrän lisääntyminen, teknisen infrastruktuurin kehittyminen ja liikkumisen edellytysten parantuminen. Tutkimuksellisesti haastavimmat kysymykset liittyvät poliittisiin ja yhteiskunnallisiin murroskohtiin.

Ajanjakson ensimmäistä viittäkymmentä vuotta leimasi helsinkiläisten muuttuva suhde venäläiseen esivaltaan. Siihen limittyi myös kaupunkilaisten välisen yhteiskunnallisen ja poliittisen juovan syveneminen kielikysymyksen ja toisaalta maailmakatsomuksellisten erojen vuoksi. Sortovuosien jännittynyt ilmapiiri kiristyi vuoden 1905 suurlakossa ja uudelleen ensimmäisen maailmansodan aikana. Kriisi syveni vuoden 1917 vallankumouksissa ja Venäjän keisarikunnan romahtamisessa. Tämän prosessin sivutuotteena Suomi julistautui itsenäiseksi joulukuun kuudentena päivänä 1917. Punaisten ja valkoisten vastakkainasetteluksi muuttunut kamppailu johti vuoden 1918 sisällissotaan, ja sen jälkeiseen vihan kierteseen, joka Helsingissäkin jatkui läpi 1920- ja

1930-luvun. Vastakkainasettelu lientyi hieman 1930-luvun jälkipuoliskon taloudellisen kasvun vuosina.

Näitä Helsingin vuosien 1863–1939 historian suuria päälinjoja eli modernisaatiota, suhdetta venäläisyyteen ja maailmankatsomuksellista vastakkainasettelua, tarkastellaan neljästä eri näkökulmasta.

Ensimmäinen näkökulma käsittelee kaupungin fyysistä rakentumista, sen alueita, kaupunginosia ja asemakaavoja. Se muodostaa tämän kirjan kehyksen, jonka ajalliset vaiheet ja muutokset liittyvät väestönkasvuun ja elinkeinoihin sekä Helsingin asemaan maan suurimpana kaupunkina ja Suomen suuriruhtinaskunnan ja Suomen tasavallan pääkaupunkina. Millaisia muutoksia rakennetussa kaupunkitilassa tapahtui, mihin ajankohtiin nämä muutokset osuivat ja millaiset kaupunkikuvan visiot näitä suunnitelmia ohjasivat?

Kaupungin fyysiseen rakentumiseen kuului myös teknisen infrastruktuurin luominen. Kirjassa kartoitetaan sitä, milloin ja millaisissa yhteyksissä tehtiin päätökset kaasu- ja sähköverkon rakentamisesta, vesihuollosta, viemäreistä ja jäteveden käsittelystä, terveydenhuollosta, hygienian parantamisesta ja paikallisliikenteen luomisesta ja niin edelleen. Tulivatko aloitteet yksityisiltä liikemiehiltä vai kaupunginhallinnosta, miten nämä hankkeet toteutettiin ja ketkä olivat näiden uudistusten takana?

Kaupunkihallinnossa tapahtuneet muutokset avaavat toisen näkökulman modernisaatioon. Vuosina 1863–1874 Helsingissä noudatettiin vielä vanhaa hallintostruktuuria. Vuodesta 1875 lähtien siirryttiin uuteen hallintomalliin, jossa vaaleilla valittu kaupunginvaltuusto oli ylin päättävä elin. Kyseessä oli kuitenkin varallisuuteen perustuva harvainvalta, joka jätti suurimman osan helsinkiläisistä päätöksenteon ulkopuolelle. Äänioikeus oli kaikilla niillä, jotka maksoivat veroa. Niillä, jotka maksoivat enemmän veroa, oli myös enemmän ääniä.

Valtiollisen äänioikeuden saavuttaminen vuonna 1906 ei merkinnyt sitä, että myös kunnallisissa vaaleissa oltaisiin siirrytty yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen. Sortovuodet ja ensimmäinen maailmasota sekä vallankumoukset ja sisällissota yhdessä siirsivät kunnallista äänioikeusreformia aina joulukuuhun 1918 asti. Mikä merkitys kunnallisen äänioikeuden lykkäytymisellä oli Helsingille ja helsinkiläisille? Kokivatko äänioikeutta vaille jääneet ryhmät ulkopuolisuutta ja mikä merkitys sillä oli työväenliikkeen paikallisessa radikalisoitumisessa?

Kolmas näkökulma liittyy kaupungin asukkaisiin – keitä he olivat, mistä he olivat muuttaneet, mitä kieltä he puhuivat ja miten he asuivat? Helsinkiin

syntyi 1800-luvun jälkipuoliskolla omintakeinen urbaani elämäntapa, jonka piirteet muuttuivat vuosikymmenten kuluessa. Tätä helsinkiläistä elämäntapaa värittivät vuoteen 1917 asti Venäjälle ominainen monikansallisuus ja monikulttuurisuus, jonka yhtenä elementtinä oli keisarikunnan armeijan ja laivaston näkyvä läsnäolo kaupunkikuvassa. Venäjän vallankumousten, sisällissodan ja Tarton rauhan jälkeen Helsingin monikulttuurinen urbaani ilme muuttui, kun venäläisten ja muiden entisen keisarikunnan kansojen edustajien määrä laski murto-osaan entisestä.

Kaupunkiväestöön vaikuttaneet yhteiskunnalliset murrokset ja käännekohtat, mutta myös hitaammat muutosvoimat, muokkasivat kaupungin sosiaalista rakennetta. Nämä tekijät olivat yhtä mosaiikkimaisia ja monimuotoisia kuin Helsingin urbaani elämä itsessäänkin. Kuten kaikkia nopeasti kasvavia kaupunkeja Helsinkiäkin vaivasi monien uusien asukkaiden ajautuminen marginaaliin. Keitä nämä laitapuolen miehet, naiset ja lapset olivat, millaista oli heidän elämänsä ja miten heitä kontrolloitiin?

Elinkeinovapauden aika nosti esiin myös uudentyypiset nopealiikkeiset liikemiehet, jotka vaurastuivat kaupalla, teollisuudella ja rakennustoiminnalla. Vanhat 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla menestyneet helsinkiläiset kauppahuoneet ja kauppiassuvut joutuivat reagoimaan elinkeinovapauden tuomiin muutoksiin. Myös kansalaisyhteiskunnan synty 1800-luvun lopulla näkyi Helsingissä erityisen selvästi. Kaupungissa ilmestyi runsaasti erikielisiä sanomalehtiä ja siellä oli paljon erilaisia yhdistyksiä ja seuroja.

Neljäs näkökulmaa tarkastelee koko ajanjakson sekä valtakunnallisia että paikallisia poliittisia tapahtumia. Erityisen kiinnostavaksi nousee kysymys Helsingin eri yhteiskuntaryhmien suhtautumisesta venäläiseen esivaltaan ja ylipäättään venäläisyyteen ja siihen millaisia muutoksia tässä suhtautumisessa tapahtui. Toinen tärkeä kysymys liittyy siihen, tunnistivatko helsinkiläiset poliitikot ja kaupungin muut yhteiskunnalliset vaikuttajat Euroopassa 1800-luvun lopulla tapahtuneen geopolittisen muutoksen ja ymmärsivätkö he, mitä se merkitsi Suomen suuriruhtinaskunnan asemassa osana Venäjän keisarikuntaa? Kysymykset ovat relevantteja, koska Helsinki ja Viapori olivat venäläisen esivallan ja sotilaallisen voiman ehdotonta tihentymää.

Ensimmäinen maailmansota siirsi Helsingin sotatilaan. Vaikka suuriruhtinaskunnan alueella ei ollutkaan venäläisten ja saksalaisten välisiä sota-toimia, on kuitenkin tarkasteltava lähemmin sitä, miten pitkittyvä kriisi vaikutti helsinkiläisten arkeen ja kaupunginhallinnon toimintaan. Venäjän armeija

puolestaan varautui saksalaisten mahdolliseen maihinnousuun linnoittamalla Helsingin ulkosaaria ja rakentamalla lujan puolustusvarustuksen kaupungin ympärille. Työmaat houkuttelivat miehiä kauempaakin, ja kun ne päättyivät vallankumouksen hulinointiin, työttömiksi jääneet työläiset olivat otollista maaperää radikaaleille kumouspuheille. Myös ylioppilaat suunnittelivat venäläiseen esivaltaan kohdistettua maanalaista kumouksellista toimintaa.

Kriisijakson viimeinen vaihe alkaa vuodesta 1917 ja päättyy Tarton rauhaan 1920. Venäjän maaliskuun vallankumous 1917 oli keisarikunnan tasolla sekava, dramaattinen ja verinen tapahtumasarja, ja sen vaikutukset ulottuivat myös Helsinkiin. Venäläisen esivallan romahdus synnytti senaatin ja kaupunginhallinnon rinnalle uusia työväestön ja venäläisten sotilaiden valtakeskuksia, joilla oli merkittävä rooli kevään, kesän ja syksyn 1917 tapahtumissa sekä eskalaatiossa kohti aseellista vallankumousta.

Tammikuun lopussa 1918 alkoi sisällissota. Helsingistä tuli Punaisen Suomen pääkaupunki, jonka arki jatkui punaisen terrorin ja elintarviketuplan piinatessa kaupungin asukkaita. Saksalaisten maihinnousu Hankoon ja Helsingin valtaus on aiemmassa tutkimuksessa dokumentoitu hyvin. Sen sijaan sodan jälkeisessä Helsingin valkoisen terrorin selvittämisessä on edelleen tehtävää.

Sisällissodan jälkeen saksalaiset jäivät Helsinkiin ja olojen vakiintuessa kesällä 1918 kaupungin hallinto sai toimintansa käyntiin. Samaan aikaan venäläiset emigrantit punoivat omia juoniaan, ja radikaali pääkaupungin suojeluskunta oli valmis uhkarohkeisiin toimiin vapaussodan arvojen turvaamiseksi. Helsingin poliittinen ilmapiiri oli sähköinen vuosina 1918–1919, mutta lopulta tilanne rauhoittui, kun ensimmäisen maailmansodan hävinneet saksalaiset poistuivat maasta ja monien haaveet Suomen kuningaskunnasta murenivat. Sisällissodan jälkeen Helsingin venäläiset piirteet yritettiin poistaa katukuvasta. Mihin kaikkeen derussifointi kohdistui ja mitä Helsingin venäläisyydestä jäi jäljelle?

Sisällissodan jälkeinen osapuolten välinen kostomieliala ja kyräily jatkuivat Helsingissä läpi 1920-luvun seuraavalle vuosikymmenelle. Sosiaalidemokraatit saivat haastajakseen kommunistit, ja työväenliike hajosi kahtia. Miten vastakainasettelu näkyi kunnallispolitiikassa, urheilujärjestöissä, suojeluskunnissa, työväenyhdistyksissä ja niin edelleen? Kommunismin vastainen oikeistoradikalismi huipentui lapuanliikkeen organisoimaan talonpoikaismarssiin, kommunistilakeihin, kyydityksiin ja Mäntsälän kapinaan.

Kasvavassa Helsingissä oli tutkimusajanjaksolla 1863–1939 jatkuvasti elämänalueilla useita eri suuntiin vetäviä voimia. *Sodan ja rauhan kaupunki* tarkastelee näitä voimia Helsingin modernisaatioprosessin ja kriisien kehyyksessä.

* * *

Olen kirjoittanut tätä Helsingin kaupungin historian nidettä vuosina 2019–2023. Tähän ajanjaksoon osui arkistot ja kirjastot sulkenut COVID-19-kriisi, mikä merkittävästi rajoitti tutkimustyötä ja ohjasi käyttämään ennen muuta tutkimuskirjallisuutta. Ajanjaksoon osui myös helmikuussa 2022 alkanut Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan, joka tätä kirjoitettaessa on jatkunut jo neljä vuotta. Kuten tunnettua, sota on merkinnyt Suomen ja Venäjän välisten suhteiden täydellistä haaksirikkoa. On odotettavissa, että tämä muutos tulee viipeellä näkymään myös maiden välisiä historiallisia suhteita tarkastelevassa paradigmassa. Jää lopulta myös nähtäväksi, miten tämä muutos tulee heijastumaan tulkintoihini Helsingistä Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupunkina, sisällissodasta, itsenäisyyden alkuvuosien derussifoinnista ja pääkaupungin yllä leijuneesta latentista venäläisvastaisesta ilmapiiristä.

Kiitän Helsingin kaupungin historiatoimikuntaa mielenkiintoisista keskusteluista, jotka auttoivat minua parantamaan käsikirjoitustani. Toimikunnan puheenjohtaja, professori Laura Kolbe johdatteli kokouksia taitavasti eteenpäin, ja toimikunnan sihteeri, tohtori Ida Suolahti auttoi monissa käytännön asioissa. Lisäksi olen luetuttanut käsikirjoituksen osia useilla muilla kollegoilla, joita niin ikään tahdon kiittää. Tekstistä ja tulkinnoista vastaan luonnollisesti itse.

”SUURESTA PIKKUKAUPUNGISTA PIENEKSI SUURKAUPUNGIKSI”



Helsingin väestömäärä kasvoi nopeasti 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Matalien puutalojen rinnalle rakennettiin kivisiä kerrostaloja, ja kaduille ilmestyivät sähköllä kulkevat raitiovaunut. Urbaani elämäntapa poikkesi jo monella tavalla maaseudun elämästä. Läntinen Rantakatu eli Eteläranta M. L. Carstensenin kuvaamana vuonna 1909. *M. L. Carstensenin kokoelma, Historian kuvakokoelma, Museovirasto.*

Väestönkasvu ja muuttoliike

Kasvavan kaupungin asukkaat

Helsingin väestönkasvua 1870-luvulta 1910-luvulle on perusteellisesti analysoitu ja kuvattu aikaisemmissa tutkimuksissa. Niistä on erityisesti mainittava Heikki Wariksen väitöskirja *Työläisyhteiskunnan syntyminen Pitkäsillan pohjoispuolelle* vuodelta 1934 sekä Sven-Erik Åströmin väestöhistoriallinen osuus *Helsingin kaupungin historian* IV osassa vuodelta 1956. Koska väestökehitys muodostaa liikkuvan taustakuvan Helsingin historialle, tämä ilmiö syineen ja seurauksineen on välttämätöntä tuoda esiin myös tässä tutkimuksessa.

Vuosina 1870–1910 Helsingin väkiluku nelinkertaistui. Kasvua selittää ennen muuta kaupunkiin kohdistunut muuttoliike, mikä oli ajanjakson kaikkien kasvavien eurooppalaisten suurkaupunkien ominaispiirre. Muuttajat olivat maaseudun tilatonta väestöä ja iältään suurimmaksi osin 20–30-vuotiaita naisia ja miehiä, jotka etsivät työtilaisuuksia suuriruhtinaskunnan pääkaupungin rakennustyömailta, teollisista laitoksista ja varakkaampien perheiden palveluksesta. 1880-luvulle asti muuttoliikkeen sukupuolijakauma oli miesvoittoinen, mikä Åströmin mukaan johtui Helsingin luonteesta hallinto-, yliopisto- ja varuskunta-kaupunkina. Tämän jälkeen muuttajien enemmistö (noin 55 prosenttia) oli naisia, jotka työllistyivät teollisuuteen, rakennustyömaille ja palvelijattariksi.¹

Teollistuminen, industrialismi, muutti merkittävällä tavalla Helsinkiä, ja sen seurauksena kaupungin hallinnollis-byrokraattinen ja vanha agraarinenkin ilme muuttui ratkaisevalla tavalla. Prosessi oli hyppäksenomainen: välillä muutokset tapahtuivat verkkaisesti ja eriaikaisesti eri puolilla kaupunkia, välillä taas nopeastikin asutuksen tihentyessä tietyissä kaupunginosissa. Ensimmäisen maailmansodan syttyessä 1914 Helsingin ilme oli jo ratkaisevasti toisenlainen kuin nelisenkymmentä vuotta aikaisemmin.²

Ajanjakson pitkän aikavälin demografisiin piirteisiin kuului sekä syntyvyyden että kuolleisuuden lasku. Luonnollinen väestönlisäys, eli syntyneiden ja kuolleiden välinen erotus, pysyi vähäisenä, ja kaupungin kasvua selitti muuttoliike. Muuttovoitto oli suhteellisesti suurimmillaan 1880–1890 ja 1895–1905, mutta absoluuttisesti Helsingin väestö kasvoi eniten vuosina 1911–1915. Vuositasolla muuttaneiden määrä saattoi vaihdella huomattavastikin. Syynä olivat taloudelliset suhdannepiikit ja taantumet, jotka lisäsivät tai supistivat

työpaikkojen määrää. Tällaisia ajanjaksoja olivat esimerkiksi vuodet 1892–1894 ja 1901–1902, jolloin Helsingistä muutettiin takaisin aiempiin asuinkuntiin.³

Sven-Erik Åström on tutkinut Helsingin kaupunkialueen ja sitä välittömästi ympäröivien Helsingin maalaiskuntaan ja Espooseen kuuluvien alueiden väestönkasvua vertailemalla kirkonkirjoja, henkikirjoja ja väkilukutietoja. Aineistoja analysoimalla Åström selvitti Helsingin varsinaisen kaupunkialueen väkiluvun muutokset ja toisaalta kaupunkialueen välittömässä läheisyydessä olevien Helsingin maalaiskuntaan kuuluneiden Hermannin, Toukolan, Fredriksbergin (Pasilan), Meilahden, Reijolan, Oulunkylän, Pakilan, Malmin, Tapanilan, Tikkurilan, Haagan ja Huopalahden väkilukujen muutokset sekä arvioi niiden perusteella silloisen ”Suur-Helsingin” todellista väkilukua.⁴

Helsingin kaupunkialueen väkiluvun kasvujaksot osuvat 1880-luvulle ja 1900-luvun ensivuosisikymmenelle, kuten oheisesta tilastosta käy ilmi. Helsinkiä ympäröivien työssäkäyntialueiden väkiluku puolestaan kasvoi hitaammin, mikä osoittaa muuttoliikkeen kohdistuneen suoraan pääkaupungin alueelle koko tarkastelujaksolla 1870–1910. Työssäkäyntialueiden ripeämpi kasvu osuu puolestaan 1900-luvun ensivuosisikymmenelle.

Helsingin väkiluku 1870–1910

	Helsingin kaupunkialueen väkiluku	Helsinkiä ympäröivän alueen väkiluku	”Suur-Helsingin” väkiluku
Vuosi	Henkeä		
1870	32 113	1 657	33 770
1880	43 142	2 080	45 222
1890	65 535	3 564	69 099
1900	93 217	6 423	99 640
1910	136 497	15 598	152 095

Helsingin väkiluku kasvoi lähes kaksi ja puolikertaiseksi vuosien 1890 ja 1920 välillä. Kun mukaan otetaan työssäkäyntialueet Helsingin maalaiskunnan puolelta, saadaan Helsingin väliluvuksi vuonna 1910 noin 152 000 henkeä. Åström 1956, 11–15.

Helsingin väkiluku ei kuitenkaan ole aivan todenmukainen, sillä kaupunkiin sijoitettujen venäläisten joukkojen määrä ei sisälly väkilukutietoihin. Venäläisten sotilaiden ja matruusien määrä vaihteli vuosittain, mikä johtui niin kansainvälisen politiikan muuttuvista tilanteista kuin tarpeesta sijoittaa ja vaihtaa armeijan ja laivaston yksiköitä. Sen sijaan Helsingin venäläisen siviiliväestön määrä tiedetään tarkasti kaupungin kreikkalaiskatolisen seurakunnan rekistereiden ansiosta, ja nämä tiedot on sisällytetty Åströmin kokoamiin tilastoihin. Sen määrä laski ajanjaksolla suhteellisesti muuhun kaupunkiväestöön verrattuna. Sotilasseurakuntiin rekisteröityjen venäläisten joukkojen täsmällistä määrää ei ole kyetty arvioimaan lähteiden aukollisuuden vuoksi.

Etappi- ja ketjumuutto

Suomalainen yhteiskunta muuttui 1850-luvulta lähtien kauppaa ja teollisuutta suosivan liberaalimman lainsäädännön ansiosta. Helsingin muuttoliikkeen kannalta merkittävimmät muutokset liittyivät ammattikuntalaitoksen lakkauttamiseen 1868, elinkeinovapauden säätämiseen 1879 ja palveluspakon poistamiseen 1883. Ammattikuntalaitoksen lakkauttaminen merkitsi vanhan keskiajalta peräisin olevan mestarit, kisällit ja oppipojat -hierarkian kumoutumista. Elinkeinovapauden säätäminen teki puolestaan elinkeinon harjoittamisesta ilmoitusasian, jolloin käsityöläiskillat menettivät lopullisesti asemansa kaupunki-elinkeinoja säätelevinä eliminä.

Palveluspakkovelvollisuuden kumoaminen avasi patoluukut maaseudun vapaalle muuttoliikkeelle, kun talonpoikaisyhteisön maaveroa maksamattomalla työvoimalla, eli rengeillä, muonamiehillä ja piioilla, ei enää ollut yhteiskunnan säätelemää sidettä veroa maksavaan talonpoikaan. Lisäksi osakeyhtiöistä annettu asetus vuodelta 1864 ja lopulta osakeyhtiölaki vuodelta 1895 tekivät mahdolliseksi sen, että pääomia voitiin koota suurempien teollisuusyritysten perustamiseksi, jotka puolestaan tarvitsivat entistä enemmän työvoimaa. Uudet teolliset työpaikat houkuttelivat maaseudun palveluspakkovelvollisuudesta vapautunutta väestöä Helsinkiin. Tämän muutoksen taustalla vaikutti yleinen väestönkasvu ja sen keskittyminen nimenomaan tilattomaan väestöön.⁵

Heikki Waris ja Sven-Erik Åström ovat selvittäneet Helsinkiin muuttaneiden lähtöalueita otosvuosina 1880–1882, 1890–1892, 1900–1902 ja 1910–1912. Koko tutkimusajanjaksolla Helsinkiä ympäröivä Uudenmaan lääni, erityisesti sen läntinen osa, oli muuttajien merkittävin lähtöalue, mutta

sen suhteellinen osuus laski tasaisesti muihin alueisiin verrattuna. Vuosina 1880–1882 kolmannes muuttajista tuli Hämeen ja Vaasan lääneistä, mutta myöhemmin Etelä-Pohjanmaan muuttoliike tyrehtyi reilusti alle kymmenen prosenttiin. Sen sijaan Hämeen läänin osuus pysyi toiseksi suurimpana koko ajanjaksolla. Kahtena ensimmäisenä otosjaksona Turun ja Porin läänistä kotoisin olevat olivat kolmanneksi suuri ryhmä, mutta Viipurin läänistä muuttaneiden osuus ohitti heidät vuosisadan vaihteesta lähtien. Tuossa vaiheessa muiden läänien osuus oli 25–30 prosentin luokkaa.⁶

Muutto kotipitäjästä Helsinkiin sujui tavallisesti vaihteittain niin sanottuna etappimuuttona. Ensin muutettiin kotipitäjästä johonkin oman läänin kaupunkiin, ja sieltä sitten Uudellemaalle, josta otettiin lopulta muuttokirja Helsinkiin. Tai sitten käytiin ensin ”kesätöissä” Helsingin rakennustyömailla, ja sitten päätettiin muuttaa pysyvästi pääkaupunkiin. Tällainen etappimuuttokäytäntö oli tyypillistä kaikkien suurimpien kaupunkien muuttoliikkeen osalta silloin, kun kysymyksessä oli varsinaista ammattia vailla oleva tilaton väestö. Maalaisköyhälistöstä tuli kaupunkiköyhälistöä.⁷

Etappimuutto kuitenkin johti siihen, ettei Helsingin (jakamattomaan) ruotsalais-suomalaiseen seurakuntaan tuotu muuttokirja kertonut muuttajan alkuperäistä kotipitäjää vaan viimeisimmän asuinpitäjän. Åström, joka on ollut tästä

Helsinkiin 1880–1902 muuttaneet kotilääninsä mukaan prosentteina

	1880-1882	1890-1892	1900-1902	1910-1912
Uudenmaan lääni	41,4	31,6	32,7	28
Turun ja Porin lääni	8,3	9,9	9,2	10,9
Hämeen lääni	16,8	18,1	17,8	20,7
Viipurin lääni	5,1	8,1	10,6	14,7
Mikkelin lääni	3,6	7,3	6,9	5,4
Kuopion lääni	3,2	6,6	9,2	8,6
Vaasan lääni	14,4	11,7	8,6	6,4
Oulun lääni	3,9	4,1	3,4	1,9
Ulkomaat	3,3	2,6	1,6	3,4

Merkittävä osa Helsinkiin muuttaneista oli kotoisin Uudeltamaalta ja erityisesti sen läntisestä osasta. Seuraavaksi suurimmat muuttoalueet olivat Hämeen ja Viipurin läänit. Åström 1956, 22.



tietoinen, on koonnut tilaston, jonka mukaan muuttoliikkeen suuntaviivat olivat kuitenkin suurin piirtein samat kuin yllä olevassa suhteellisessa kotiläänitilastossa. Poikkeus koskee Kuopion ja Mikkelin lääneistä muuttaneita, joiden osuus tilastossa on liian suppea. Jostain syystä erityisesti Savosta muuttaneet pysähtyivät ennen Helsinkiin saapumistaan jonkun muun läänin alueella. Esimerkiksi Kotkan seudun suuret puunjalostusteollisuuslaitokset vetivät puoleensa Savon liikaväestöä. Åströmin tarkistus osoittaa myös sen, että Helsingin muuttoalue laajeni 1800-luvun loppupuolella ja kauempana sijaitsevien alueiden merkitys Helsinkiin muuttaneiden lähtöalueissa lisääntyi. Etelä-Pohjanmaan osalta tämä periaate ei kuitenkaan pätenyt, sillä Amerikan siirtolaisuus tarjosi pohjalaisille houkuttelevamman muuttokohteen kuin Helsinki.⁸

Ammattitaitoisen väestön kohdalla voidaan sen sijaan hyvin perustein puhua ketjumuutosta. Esimerkiksi Helsinkiin saapunut käsityöläinen kutsui sukulaisiaan tai tuttaviaan kotipitäjästään Helsinkiin, kun hänen perustamansa verstaas menestyi hyvin ja tarvitsi lisää luotettavaa työvoimaa. Monet vastasivat

Vuosisadan vaihteessa Helsingissä oli noin 93 000 asukasta, joista suomenkielisiä oli noin 47 000 ja ruotsinkielisiä noin 39 000. Vappuhulina Pohjoisesplanadilla vuosisadan alussa. *Helsingin kaupungin museo.*

kutsuun myöntävästi ja muuttivat perheineen pääkaupunkiin, jossa sukulaiset tarjosivat pitävän turvaverkon uuden elämän aloittamisessa. Tämä taas lisäsi luotettavien palvelustyttöjen ja piikojen tarvetta, joita etsittiin samojen vanhojen yhteyksien avulla omasta kotipitäjästä. Tämäkin ilmiö oli tyypillinen kasvaville suurkaupungeille, joiden ensimmäisen polven muuttajilla oli vielä vahvat siteet vanhoihin kotipitäjiinsä. Kun seuraava sukupolvi sitten otti yrityksen haltuunsa, se etsi työvoimansa ensisijaisesti kaupungin omasta väestöstä eikä enää turvautunut suvun lähtöpitäjän verkostoihin.⁹

Muuton yksi tärkeimmistä motiiveista oli rahapalkka. Luontaistaloudessa maaseudulla eläneet piiat ja rengit saivat kesätöistään esimerkiksi Helsingin rakennustyömailla oikeaa rahaa, josta oli entisessä elämässä korkeintaan haaveiltu. Maatalouden palkkataso oli polkenut käytännössä paikoillaan, kun taas kaupunkien rakennus- ja teollisuustöissä se oli kohonnut tasaisesti. Vaikutti siltä, että paremman elämän edellytykset olivat kaupungeissa eikä näköalattomalla maaseudulla, jossa piiat ja rengit saivat tehdä loppumatonta työtä vuodesta toiseen ilman kunnollista rahapalkkaa.¹⁰

Helsingin kielet

Muuttoliikkeen olennainen seuraus oli Helsingin kielisuhteiden ja lopulta koko kaupungin väestörakenteen muuttuminen. Vielä 1870-luvulla Helsinki oli ollut leimallisesti ruotsinkielinen, ja sen noin 35 000 asukkaasta kolme neljäsosaa eli noin 26 000 oli ruotsinkielisiä ja loput noin 9 000 pääosin suomen- ja venäjänkielisiä. Joukkoon mahtui hieman myös saksankielisiä sekä viroa, lättiä, jiddiisiä ja tataaria puhuvia. Muuttoliike kielirajan ylitse ei vielä ollut alkanut.¹¹

Helsinki sai 1870–1880-luvuilla uusia muuttajia nimenomaan ruotsinkieliseltä Uudeltamaalta, mikä hidasti kaupungin suomalaistumista. Mutta vuoteen 1890 mennessä tilanne oli tasoittunut, ja suomen- ja ruotsinkielisiä oli suurin piirtein yhtä paljon. Vuoteen 1900 mennessä suomenkieliset olivat jo selvästi ylittäneet ruotsinkielisten määrään, ja kymmenen vuotta myöhemmin ero oli kasvanut jo lähes kaksinkertaiseksi. Helsingin kiihtyvä teollistuminen oli johtanut kaupungin suomalaistumiseen.¹²

Helsingin ruotsinkielinen väestö keskittyi niin sanottuihin vanhoihin kaupunginosiin Kruununhakaan, Kluuviin ja Kaartinkaupunkiin. Suomenkieliset muuttajat asettuivat uusiin kaupunginosiin Punavuoreen, Hietalahteen, Etu-Töölöön, Katajanokalle ja Pitkäsillan pohjoispuolelle Kallioon, Sörnäisiin,

Helsingin väestö kieliryhmittäin 1870–1910

	Ruotsi	Suomi	Venäjä	Saksa	Muu	Tunte- maton	Yhteensä
1870	18 323	8 308	3 878	562	1 042	0	32 113
1880	22 549	14 672	4 169	726	1 022	4	43 142
1890	29 860	29 787	3 656	818	1 389	25	65 535
1900	39 593	47 280	4 399	709	1 016	220	93 217
1910	47 907	80 792	5 466	911	1 235	186	136 497

Vuonna 1890 Helsingissä oli suurin piirtein yhtä paljon suomen- ja ruotsinkielisiä asukkaita. Vuoteen 1900 mennessä suomenkielisten määrä oli jo selvästi ohittanut ruotsinkielisten määrään, ja määrä jatkoi kasvuaan vuoteen 1910 mennessä. Venäjänkielisten ryhmään kuuluu kauppiaita ja erilaisia virkamiehiä sekä heidän perheenjäseniään, mutta siihen ei ole sisällytetty venäläisiä sotilaita ja matruuseja. Enimmillään venäläisiä sotilaita ja matruuseja oli noin 25 000 ensimmäisen maailman sodan aikana. *Äström 1956, 31.*

Harjuun ja Alppilaan, myöhemmin myös Hermannin ja Toukolaan, jotka olivat Helsingin maalaiskunnan puolella. Samalla tavoin uudet ruotsinkieliset muuttajat asettuivat näihin uusiin kaupunginosiin.¹³ 1900-luvun alussa suomen kieli ja suomenkieliset esittivät yhä näkyvämpää roolia kaupungin elinkeino- ja sivistyselämässä, ja tämä näkyi suomea äidinkielenään puhuvien levittäytymisenä myös ruotsinkielisten hallitsemiin keskustan vanhoihin kaupunginosiin.

Kansallisuusaate politisoi kielikysymyksen, mikä näkyi myös Helsingin kaupungin hallinnossa. Elokuussa 1863 Aleksanteri II:n vahvistaman kielireskriptin mukaan valtion virastoihin ja tuomioistuimiin voitiin jättää suomenkielisiä asiakirjoja. Asetus velvoitti viranomaisia varautumaan siihen, että kahdenkymmenen vuoden kuluttua valtion viranomaiset pystyisivät itse laatimaan suomenkielisiä asiakirjoja, mutta kaupunkien hallinnosta asetuksessa ei puhuttu mitään. Kesäkuussa 1902 annetun uuden kieliasetuksen mukaan viranomaisten ja tuomioistuinten käyttämä toimituskieli tuli olla se, jota asianomaisen viranomaisen virka-alueella pääasiassa käytettiin.

Helsingissä tilanne oli kaikkea muuta kuin selvä, koska kaupungin hallintoelimissä oli vaalijärjestelmästä johtuva vahva ruotsinkielinen edustus. Voimassa oleva lainsäädäntö jätti kaupunkien ja kuntien itsensä määrättäväksi, kumpaa kotimaista kieltä kunnallishallinnossa käytettiin. Tästä syystä ruotsin kielen johtoasema kunnallishallinnossa pysyi pitkään, ja vielä vuosisadan vaihteessa Helsingin kunnallishallinnossa käytettiin miltei yksinomaan ruotsia.¹⁴



Helsingin monikulttuurisuus kuului kaduilla erikielisenä puheensorinana ja näkyi ruotsin-, suomen- ja venäjänkielisten kauppa-
liikkeiden nimissä ja mainoksissa. 1900-luvun alussa osoitteessa Eteläesplanadi 22 toimi Vasili Perloffin ja Poikien sekatarvakauppa,
Ernst Westerlundin kenkäkauppa ja Oy Olanderin räätälinliike. *Helsingin kaupunginmuseo.*

Helsingin kaupunginvaltuusto ei ottanut vuoden 1863 kielireskriptin velvoitteita kuuleviin korviinsa ja vetosi siihen, että valtuusto sai itse päättää, mitä kieltä se kokouksissaan ja muissa valmistelutoimissaan käytti. Vuonna 1901, siis lähes 20 vuotta kielireskriptin siirtymävaiheen päättymisen jälkeen, paine jonkinlaisen kompromissin tekemiseen oli kuitenkin tullut välttämättömäksi, koska kaupungin asukkaista reilusti yli puolet oli suomenkielisiä. Kohtuullisuussyihin vedoten valtuuston valmisteluvaliokunta teki joulukuussa 1901 aloitteen, jonka mukaan asiakirjat tulisi laatia sillä kielellä tai kääntää sille kielelle, jota asian vireille pannut henkilö käytti.¹⁵

Aloite johti laajaan keskusteluun, ja valtuusto hyväksyi toukokuussa 1902 kotimaisten kielten käyttöä koskevan asiakirjan seuraavan vuoden alusta lähtien. Sen mukaan jokainen kunnallisen viranomaisen kanssa asioiva oli oikeutettu käyttämään omaa äidinkieltään. Valtuuston kokouksissa asioita käsiteltäisiin sillä kielellä, minkä puheenjohtaja määräisi, mutta esityslistat, pöytäkirjat ja toimitusasiakirjat sekä diaarit pidettäisiin molemmilla kielillä. Sen sijaan

*Miten vaatimattomasta rannikkokaupungista kasvoi
muutamassa vuosikymmenessä moderni pääkaupunki?*

Vuosina 1863–1939 Helsinki muuttui perusteellisemmin kuin koskaan aiemmin historiassaan. Kaupunkia koettelivat sodat, kriisit ja poliittiset murrokset, mutta samalla se kasvoi vauhdilla, teollistui, vaurastui ja avautui uusille ajatuksille. Sääty-yhteiskunnan rakenteet murenivat, elinkeinot vapautuivat ja modernin kaupungin perusta alkoi rakentua.

Tämä teos kertoo Helsingin matkasta kohti nykyaikaa. Se kuvaa, kuinka kaupungin väkiluku, rakennuskanta, infrastruktuuri ja liikenneyhteydet kasvoivat ennennäkemättömällä vauhdilla – ja kuinka moderni-saatio muutti myös ihmisten arvoja, identiteettejä ja maailmankuvaa.

Helsingin kehitys ei ollut suoraviivainen menestystarina, vaan täynnä ristiriitoja, kamppailuja ja ratkaisevia käännekohtia. Juuri niiden kautta syntyi kaupunki, josta kasvoi modernin Suomen taloudellinen, kulttuurinen ja poliittinen keskus.

FT, dosentti **Jyrki Paaskoski** ottaa lukijan mukaan Helsingin matkalle suuresta pikkukaupungista pieneksi suurkaupungiksi.

ISBN 978-952-850-763-5

92

www.docendo.fi



9 789528 507635